

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ ВІНОГРАДАРСТВА І ВІНОРОБСТВА ІМ. В.Є. ТАЇРОВА»

120-річчю від дня народження вченої присвячується

**КОМАРОВА
ОЛЕНА СТЕПАНІВНА
(1904-1988)**

***БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА 1927-1995 РОКИ***

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ ВІНОГРАДАРСТВА І ВІНОРОБСТВА ІМ. В.С. ТАЇРОВА»

**КОМАРОВА
ОЛЕНА СТЕПАНІВНА
(1904-1988)**

***БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА 1927-1995 РОКИ***

*120-річчю від дня народження
вченої присвячується*

УДК 016:634.8

К 63

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова»
протокол № 9 від 01.10.2024 р.*

Укладачі:

Ковальова І.А. – директор, д-р с.-г. наук, ст. дослідник, член-кор. НААН України, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;
Суховілова В.М. – науковий співробітник відділу НД з ППВ та МІ;
Бурлак Г.В. – завідувач відділу НД з ППВ та МІ, к. і. н.;
Дада М.Д. – завідувач архіву

Науковий редактор

Ковальова І.А. – директор, д-р с.-г. наук, ст. дослідник, член-кор. НААН України, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Рецензенти:

Мулюкіна Н.А. – заступник директора з наукової роботи, д-р с.-г. наук, член-кор. НААН України, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;
Зеленянська Н.М. – д-р с.-г. наук, заступник директора з науково-інноваційної діяльності, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Комарова Олена Степанівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1927–1995 рр. / ННЦ «Ін-т виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова» ; уклад. : І. А. Ковальова, В. М. Суховілова, Г. В. Бурлак, М. Д. Дада. Одеса, 2024. 36 с.

Науково-популярне видання висвітлює трудовий і життєвий шлях вченого селекціонера-сортознавця в галузі виноградарства Комарової Олени Степанівни та присвячується 120-річчю від дня її народження.

Видання містить біографічні матеріали вченого, бібліографію наукових праць вченого українською, російською, румунською мовами.

Покажчик розрахований на науковців у галузі сільського господарства, зокрема виноградарства і хімії вина, істориків науки, керівників і фахівців-виноградарів, фермерів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться історією вітчизняної аграрної науки.

*Комарова
Олена Степанівна*

РОЗДІЛ I

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ КОМАРОВОЇ ОЛЕНИ СТЕПАНІВНИ

- 18 березня 1904* Народилася в селищі Сахтиш Суздальського уїзду Володимирської губернії (нині Тейковський район Івановської області)
- 1911-1922* Пішла до Івановської школи 2-го ступеня
- 01 серпня 1922-
20 грудня 1929* Навчання в Іваново-Вознесенському політехнічному інституті на агрономічному факультеті, місто Іваново-Вознесенськ Івановської області
- 05 червня 1929* Працює лаборантом з колективних дослідів відділу застосування на Московській обласній сільськогосподарській станції, Московська область
- 01 жовтня 1930* Завідувач відділу застосування на Московській обласній сільськогосподарській дослідній станції
- 15 лютого 1931* Старший спеціаліст відділу агротехніки, керівник бюро обстеження та бюро друку Всесоюзного інституту плодово-ягідного господарства Наркомзему СРСР, місто Київ
- 05 травня 1931* Спеціаліст відділу агротехніки Всесоюзного науково-дослідного інституту плодово-ягідного господарства НКЗ СРСР, селище Кіреєво, місто Київ
- 17 травня 1932* Завідувач бюро обстежень УкрНДІ плодівництва НКЗ УРСР селище Кіреєво, місто Київ
- 05 травня 1933* Завідувачка бюро преси Українського науково-дослідного інституту плодівництва НКЗ УРСР, селище Кіреєво, місто Київ
- 05 лютого 1935* Переходить на роботу до Українського науково-дослідного інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова – завідувачка бюро друку

- 01 червень 1936** Працює науковим редактором у Всесоюзному інституті плодово-ягідного господарства Наркомзему СРСР міста Київ
- 20 жовтня 1937** Повертається до науково-дослідного інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова працює спеціалістом з хат-лабораторій (була така структура в колгоспах та радгоспах)
- 20 листопада 1938** Працює старшим науковим співробітником відділу селекції науково-дослідного інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова
- 07 жовтня 1941** Евакуюється до Іловацького району, Сталінградської (тепер Волгоградській) області, працює агрономом колгоспу
- 01 листопада 1943** Головний агроном Райзо Іловацького району Сталінградської області
- 08 січня 1944** Агроном-плодівник радгоспу ім. Шевченка Украсадвінтресту, місто Полтава
- 03 червня 1944** Повертається до науково-дослідного інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова, виконує обов'язки завідувача відділу селекції
- 21 жовтня 1946** Старший науковий співробітник відділу селекції Українського науково-дослідного інституту ім. В.Є. Таїрова, селище Люстдорф, місто Одеса
- 01 квітня 1947** Нагороджена медаллю за доблесну працю
- 27 жовтня 1947** Завідувачка відділу сортовипробування, селище Чорноморка, місто Одеса
- 06 квітня 1953** Звільнена з роботи в інституті з формулюванням «За активне протягування реакційної метафізичної методології у виведення нових сортів винограду, за активну пропаганду антимичурінських поглядів, за фальсифікацію та антинауковий підхід до результатів дослідів»

- 25 серпень 1953* Знову відновлена на роботі на посаді наукового співробітника відділу селекції, продовжує перервану роботу
- Лютий 1955-квітень 1957* Виконує обов'язки вченого секретаря інституту, за сумісництвом продовжує дослідницьку роботу у відділі селекції
- Травень 1959* Захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук у вченій раді Грузинського сільськогосподарського інституту
- 23 серпня 1959* Присуджено вчений ступінь кандидата сільськогосподарських наук
- 25 жовтня 1961* Надано вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «селекція та сортовивчення винограду»
- 22 липня 1962* Звільнено з роботи у зв'язку з виходом на пенсію
- 4 грудня 1988* Пішла із життя

РОЗДІЛ III

В.В. Власов, В.О. Шерер

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХИ КОМАРОВОЇ ОЛЕНИ СТЕПАНІВНИ¹

У галузі сортовивчення винограду активним і принциповим ученим була Олена Степанівна Комарова. О.С. Комарова народилася 18 березня 1904 року в с. Сахтиш Суздальського повіту Володимирської губернії (тепер Тейковський район Івановської області). Там же закінчила школу, була активною комсомолкою, і Іваново-Вознесенський обком комсомолу направив її на навчання в Іваново-Вознесенський політехнічний інститут на агрономічний факультет. Після закінчення інституту в 1929 році вона працює на Московській обласній сільськогосподарській станції спочатку лаборантом, а з 1931 року завідувачкою відділу застосування. У 1931 році переходить на роботу до Всесоюзного інституту плодово-ягідного господарства Наркомзему СРСР міста Києва, де виконує обов'язки фахівця відділу агротехніки, керує бюро обстеження та бюро друку.

На початку 1935 року переходить на роботу в Український НДІ виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова, де до червня 1936 року керує бюро друку. Звідси рішенням Оргбюро ЦК КП(б)У повернена на колишню роботу до інституту плідівництва в місто Київ, де працювала до жовтня 1937 року. Повертається Олена Степанівна до інституту ім. В.Є. Таїрова і працює спочатку фахівцем з хат-лабораторій (була така структура в колгоспах і радгоспах), де надає практичну допомогу виробничникам на місцях, а з 1938 року переходить на роботу старшим науковим співробітником відділу селекції. Енергійна, рухлива, комунікабельна, вона розпочала велику роботу зі збору матеріалів про сортовий фонд винограду України, про поведінку різних сортів у різних екологічних зонах.

Війна не дала можливості завершити роботу, довелося евакуюватися. В евакуації О.С. Комарова працювала агрономом колгоспу, агрономом МТС у Сталінградській (тепер Волгоградській) області. Одразу після звільнення Одеси в 1944 році повертається до інституту, виконує обов'язки завідувача відділу селекції, а з 1947 року – завідувачка відділу сортовипробування. Продовжує перервану

---

¹Власов В. В., Шерер В. А. Учёные-таировцы в истории института. Одесса : ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова», 2013. Вып. 1. С. 60-63.

війною роботу зі збору та вивчення матеріалів про сортовий фонд винограду України. Разом з іншими членами колективу інституту на основі зібраних матеріалів розробляє проєкт сорторайонування та встановлення зон спеціалізації виноградарства в Україні.

На основі зібраних матеріалів видає монографію «Стандартні сорти винограду в Україні». Бере активну участь у підготовці матеріалів для «Ампелографії СРСР» – представляє монографії 7 сортів винограду. Ця робота була відзначена Міністерством харчової промисловості СРСР. Одночасно збирає матеріал та закладає ампелографічну колекцію в інституті, яка налічувала 640 сортів.

Ми вже неодноразово згадували про важкі наслідки сесії ВАСГНІЛ 1948 року. Зачепили вони й О.С. Комарову. Після звільнення з роботи директора інституту і завідувача відділу селекції М.П. Науменка, Олена Степанівна, комуніст з 1926 року, принципова і безкомпромісна, різко виступила на його захист та підтримку. У своїй науковій роботі вона використала метод Н.П. Науменка – щеплення сіянців у сім'ядольному стані на дорослі рослини винограду для прискорення плодоношення. Але в її роботі був зроблений ухил у бік методу ментора – вплив дорослої рослини на якісні ознаки сіянців винограду. У результаті досліджень дійшла висновку, що сіянці мають певний консерватизм – не спостерігається змін якісних ознак під впливом дорослої рослини-підщепи. Це ставило під сумнів метод вегетативної гібридизації, значущість самого методу ментора, за що так ратували прихильники мічурінсько-лисенківської біології та доцільність використання цих методів у виноградарстві.

Такого на ті часи пробачити не можна було, і після рецензування звіту з розділу «Прискорення плодоношення виноградних сіянців», яке виконав П.К. Айвазян, О.С. Комарова була у грудні 1952 року виключена з партії та звільнена з роботи в інституті з формулюванням «За активне протягування реакційної метафізичної методології у виведенні нових сортів винограду, за активну пропаганду антимічуринських поглядів, за фальсифікацію та антинауковий підхід до результатів дослідів» (ред. збережено), за підтримку М.П. Науменка та інформування його, на той час уже звільненого, про справи в інституті.

Важко довелося Олені Степанівні, потрібно було доводити свою правоту своїм колегам, партійним комісіям різного рівня тощо. У результаті бюро Одеського обкому партії скасувало рішення партзборів інституту, підтримане районним комітетом партії, і

запропонувало дирекції інституту відновити О.С. Комарову на роботі. Із серпня 1953 року вона знову на роботі на посаді наукового співробітника відділу селекції, продовжує перервану роботу.

З лютого 1955 року до квітня 1957 року О.С. Комарова виконує обов'язки вченого секретаря інституту, за сумісництвом продовжує дослідницьку роботу у відділі селекції, готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук, і на початку травня 1959 року успішно захищає її у вченій раді Грузинського сільськогосподарського інституту.

У 1961 році їй присвоюють вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «селекція та сортовивчення винограду». За безпосередньою участю О.С. Комарової була виконана величезна робота з відродження і перезакладання зональних ампелографічних колекцій. Загальна кількість сортів винограду, висаджених у різних зонах України, перевищила дві тисячі. Зусиллями О.С. Комарової вивчення ампелографічних колекцій в Україні проводилось за єдиною програмою і методикою. Результатом цієї роботи був новий, прийнятий у 1958 році стандартний сортимент винограду зі 110 сортів. Створений стандартний сортимент представляв усе найкраще з інтродукованих західноєвропейських, східно-азійських, закавказьких, кримських і нової угорської селекції сортів винограду.

Але пережите дається взнаки, здоров'я не в порядку, і в липні 1962 року Олена Степанівна Комарова йде на пенсію. Продовжує підтримувати зв'язок з інститутом, приїжджає на засідання вченої ради, партійні збори, бере активну участь в обговоренні наукових повідомлень.

Олена Степанівна Комарова пішла із життя 4 грудня 1988 року.

ВІДДІЛ СЕЛЕКЦІЇ ТА СОРТОВИВЧЕННЯ²

Історія відділу селекції та сортовивчення інституту нерозривно пов'язана з формуванням сортименту винограду України. З перших років роботи Виноробної станції російських виноградарів та виноробів головна увага її фахівців була приділена вивченню сортів.

---

² Сто лет дорогою Таирова. Одесса : Optimum, 2005. С. 61-66.

За підсумками широкого експедиційного обстеження виноградних насаджень Північного Причорномор'я співробітники станції під керівництвом В.Є. Таїрова зібрали зразки місцевих та інтродукованих сортів та заклали у 1912 році першу ампелографічну колекцію. Вона включала понад 120 сортових найменувань. Ця історична подія поклала початок ампелографічним дослідженням у південно-українському регіоні. Співробітники станції В.О. Гернет, А.С. Мержаніан, С.О. Мельник, Д.Г. Медведєв, Г.О. Боровиков та інші протягом десятиліть цілеспрямовано поповнювали колекцію сортами різного походження. До 30-х років у колекційних насадженнях станції випробовувалося вже понад 500 європейських, євро-американських, ізабельних та підщепних сортів. У результаті досліджень було складено і в 1930 році затверджено перший стандартний сортимент, що містив 30 європейських і два підщепні сорти. Було доведено безперспективність гібридів-прямих плідників.

Створеним у 1928 році відділом селекції та генетики керував О.М. Негруль, а наступні роки – М.П. Науменко та В.В. Зотов. З 1938 року й до початку війни і в повоєнні роки завідувачем відділу був М.П. Цебрій.

Перед співробітниками відділу було поставлено завдання щодо широкого сортовипробування винограду в умовах різних природно-економічних зон України. На основі обстеження та отриманих даних В.В. Зотівим було складено першу детальну карту виноградних насаджень. Робота, виконана фахівцями інституту, його шести опорних пунктів та 17 спеціалізованих сортодільниць дала змогу затвердити у 1936 році новий, уже порайонний, український сортимент винограду. У цей період розширилася мережа дослідних станцій і опорних пунктів інституту, особливо в північних і східних районах (Київ, Донецьк та ін.). Додатково до раніше створених, було організовано 19 виробничих сортоділянок.

З 1935 року роботи з сортовивчення були пов'язані з ім'ям О.С. Комаровой, провідного сортознавця, яка здійснила великий вплив на розвиток масштабних ампелографічних досліджень. У 1937-1940 роках нею, М.П. Науменко та М.П. Цебрієм із виробничих та приватних насаджень було зібрано цікавий

сортовий матеріал у кількості 400 сортозразків, який увійшов до нової колекції.

У передвоєнний період під керівництвом О.М. Негруля, В.В. Зотова та М.П. Цебрія були розгорнуті селекційні дослідження, які вражали своїми обсягами. Вони були спрямовані на пошук шляхів вирішення проблеми зі створення філоксеро-мілдью-морозостійких сортів з гарною якістю плодів, як у теоретичному, так і практичному її аспектах.

Насіння сортів гібридів – прямих плідників, отримане від інцухту та вільного запилення, висівали сівалками в масовій кількості. У 30-х роках було вирощено і вивчено до 500 тисяч сіянців. З них були виділені поодинокі рослини, що мали практичну мілдью- та філоксеростійкість і задовільну якість. Для подальшої селекції важливим був висновок про незалежне успадкування філоксеростійкості від морозо-мілдьюстійкості, зроблений В.В. Зотовим. Велике значення мали дослідження В.В. Зотова, П.І. Єгорова, М.В. Матяш, О.Г. Мішуренка з розробки методики гібридизацій, технології вирощування сіянців, методів оцінки їхньої стійкості.

Ціла низка вчених (А.С. Мержаніан, С.О. Мельник, А.М. Негруль та В.В. Зотов) на великій кількості європейських сортів вивчили та встановили характер партенокарпії, що мало теоретичне та практичне значення для селекції та виноградарства.

М.П. Цебрій уперше здійснив віддалену міжвидову гібридизацію з метою одержання стійких сортів. С.О. Мельником і М.П. Цебриєм були проведені дослідження з клонового відбору серед популяції низки сортів та закладені в інституті високопродуктивні клоновипробувальні ділянки. Однак у період Другої світової війни загинули перспективні дослідні рослини на селекційних та колекційних ділянках та наукова документація.

Після війни весь тягар роботи з відновлення дослідних ділянок і колекцій ліг на плечі О.С. Комарової та М.П. Цебрія. Завдяки їм та їхнім співробітникам вже у червні 1944 року було затверджено стандартний сортимент із 27 сортових найменувань. Була проведена величезна робота з відродження та перезакладання зональних колекцій. На це пішло майже 15 років. Загальна кількість сортів, висаджених у різних регіонах України, перевищувала дві тисячі. Найбільші колекції були закладені у трьох областях: Одеській (О.С. Комарова, А.В. Дашкевич,

Є.А. Панасевич, Н.Я. Опацька, Т.І. Паніна); Донецькій (К.А. Фельдберг, О.М. Костюк, М.Я. Борисовський) та Київській (А.О. Кондрацький, П.К. Протченко). За допомогою сортознавців інституту та його дослідної мережі у 40-50-х роках було закладено великі колекції на Білгород-Дністровській дослідній станції та Закарпатському опорному пункті виноградарства, на обласних сільськогосподарських дослідних станціях, у дослідних господарствах, сільськогосподарських вищих та середніх навчальних закладах, а також у великих виноградарських господарствах. Проведена робота сприяла успішному просуванню виноградарства у східні та північні райони.

Зусиллями О.С. Комарової вивчення ампелографічних колекцій в Україні проводилося за єдиною програмою та методикою. Результатом цієї величезної роботи був новий, затверджений у 1958 році стандартний сортимент із 110 сортів. Створений у середині ХХ століття, він представляв усе найкраще з інтродукованих західноєвропейських сортів, а також східно-азійських, закавказьких, кримських та нової угорської селекції.

Науковим підсумком роботи стали теоретичні узагальнення ампелографічних досліджень щодо класифікації еколого-географічних груп *V. vinifera* L., залежності строків досягання сортів від теплозабезпеченості вегетаційного періоду, лімітуючих чинників середовища для успішної інтродукції сортів тощо.

50-60-ті роки були плідними з видавничої роботи. Колектив сортознавців та селекціонерів долучився до підготовки шеститомної «Ампелографії СРСР» та «Ампелографії малопоширених сортів винограду», Довідкового тому «Ампелографії СРСР», книг.

У повоєнні роки, використовуючи значне і різнопланове розмаїття сортів, зібраних та вивчених сортознавцями, М.П. Цебрій із групою селекціонерів (В.С. Рачков, О.М. Костюк та ін.) здійснив значні за змістом та обсягом дослідження з селекції. Було проведено гібридизацію з використанням нового генофонду. Застосовуючи як вихідні форми сорту виду *V. vinifera*, він мав на меті отримати високоякісні місцеві технічні сорти для виготовлення столових, десертних та ігристих вин. Ці дослідження увінчалися виділенням великої кількості перспективних форм, а з них – перших українських сортів: Таїровського, 40 років Жовтня,

Сухоліманського білого та Одеського чорного, які були включені до стандартного сортименту.

З 1954 по 1962 роки відділом селекції та сортовивчення керував учень професора С.О. Мельника, кандидат сільськогосподарських наук та доктор біологічних наук П.К. Айвазян. Його величезна енергія та працездатність, знання та любов до культури винограду, якій він присвятив своє життя, здобули повагу та авторитет. Він створив школу селекціонерів. Його учениці Є.М. Докучаєва, М.І. Тулаєва та Л.Ф. Мелешко згодом очолили селекційні підрозділи в інституті.

Завдяки зусиллям П.К. Айвазяна та його співробітників, трохи більше ніж за 10 років було створено 100-тисячний гібридний фонд, найбільший у Радянському Союзі. Було продовжено вивчення селекційних форм та сортів, отриманих М.П. Цебрієм. Тобто, збережено спадкоємність у дослідженнях щодо отримання високоякісних технічних сортів. Проте особливу увагу приділили селекції столових сортів. Як вихідні батьківські форми були використані найкращі столові сорти європейської селекції, а також вперше – азіатські, що виділяються винятковою ошатністю і великоплідністю. Не менш важливим напрямом у селекції було виведення якісних морозохворобостійких сортів. До гібридизації були залучено найкращі з відомих міжвидових гібридів, зокрема європейсько-амурські.

З гібридного фонду було виділено та у 70-80-ті роки затверджено такі відомі сьогодні столові сорти, як Одеський ранній, Мускат таїровський, Леся, Восход, Одеський сувенір, Український 85. Уперше здобули визнання сорти міжвидового походження: Голубок, Дністровський рожевий, Золотистий стійкий та Овідіопольський, що мають відносну морозомілдюстійкість і гарну якість винопродукції. У державне сортовипробування були прийняті Рубін таїровський та Іллічівський.

Процес створення перших українських сортів (від гібридизації до запровадження стандартного сортименту) розтягнувся більш ніж на 25 років. Їхніми авторами були М.П. Цебрій, М.П. Науменко, О.М. Костюк, П.К. Айвазян, Є.М. Докучаєва, М.І. Тулаєва, А.П. Аблязова, Л.Ф. Сवादковська, Г.К. Самборська, Л.І. Тарахтій, Т.С. Кутальова, І.І. Булгаров, О.В. Юдін та ін. Вони належали до різних поколінь, але їх

поєднувало те, без чого неможлива селекційна робота – професіоналізм, спадкоємність та одержимість.

У процесі вивчення нових форм і сортів були встановлені закономірності успадкування та мінливості ознак та властивостей батьківських форм (П.К. Айвазян, Є.М. Докучаєва, М.І. Тулаєва та ін.), уточнено принципи добору вихідних пар для цілеспрямованої селекції, розроблено методи вирощування сіянців та прискорення їх плодоношення. Книжка П.К. Айвазяна та Є.М. Докучаєвої «Селекція виноградної лози», як підсумок періоду 50-60 років, засвідчила, що селекція винограду набула теоретичного й методичного обґрунтування і з дослідництва виросла в сучасну біотехнологію.

У 60-70-ті роки суттєвої реконструкції зазнала сортознавча робота. Нова колекція, зібрана і висаджена О.С. Комаровою, А.В. Дашкевичем та Є.А. Панасевич налічувала 1800 сортів. Вона була закладена планово, блоками різного сортового матеріалу, що відображала класифікацію родини виноградних, сортовий склад різних країн, їхні аборигенні сорти, перспективний гібридний фонд стійких форм різних установ тощо. Паралельно йшло й закладання нових колекцій на дослідних станціях та водночас кадрове поповнення ампелографів: на Донецькій дослідній станції – В.Т. Галущенко, на Придністровській – В.Г. та І.В. Завгородні, Закарпатській – М.П. Скрильник, на Київському опорному пункті – Л.С. Михайлюк, Білгород-Дністровському – Є.П. Чебаненко, Вінницькому – М.Д. Деркунська та Основському – Є.І. Немирівська та ін.

В інституті вивчення колекційних сортів продовжили О.А. Панасевич, А.В. Дашкевич, Н.Г. Станіславська, А.А. Мазанов, Є.П. Чебаненко, Л.С. Файнерман та ін. З нової колекції до 80-х років було виділено як перспективну велику групу зимостійких, гнильо- та мілдьюстійких сортів селекції Я.І. Потапенка, П.Є. Цехмістренка, К.П. Скуїня (здебільшого європейсько-амурських), а також Сейв Віллара і Зейбеля (європейсько-американських наступних поколінь). Під керівництвом зав. відділом Є.М. Докучаєвої (1962-1984) селекціонери інституту провели багатопланові комбінаторні схрещування нових складних міжвидових гібридів, їх беккроси з високоякісними європейськими сортами, а також низку циклічних схрещувань європейських технічних сортів. У зв'язку зі

зростаючим пріоритетом та увагою до сортів і форм з груповою стійкістю до їхнього комплексного вивчення було залучено співробітників різних спеціальностей: фізіологів, імунологів, фахівців із захисту рослин та ін. Вони не лише досліджували специфічність стійкості винограду проти морозу, філоксери та грибних хвороб, але й розробили методи лабораторної та польової оцінки експериментального матеріалу (О.Г. Мішуренко, В.В. Зотов, В.О. Шерер, П.М. Штеренберг, М.Г. Банковська, Л.С. Вінницька, Б.О. Чайкін, Р.Ш. Гадієв та ін.). При вивченні отриманих сіянців були використані провокаційні фони з метою оцінки їх за ознаками стійкості.

Цей етап ознаменувався не тільки практичними результатами, а й істотним внеском у теорію селекції. Були узагальнені закономірності загальної та специфічної комбінаційної здатності багатьох вихідних батьківських сортів та форм (Є.М. Докучаєва, М.І. Тулаєва, Л.Ф. Мелешко, А.К. Самборська, М.К. Біжко та ін.). Була розроблена і використана методика експериментального мутагенезу у винограду (М.І. Тулаєва, Р.Ш. Гадієв). Неабияку роль у розвитку та підвищенні результативності селекційних досліджень відіграло посилення міжнародних зв'язків зі спорідненими установами Болгарії, Угорщини, Чехії та участь селекціонерів інституту в спільних наукових програмах, таких як «Столовий виноград», «Селекція на півночі для півдня», «Географічна мінливість винограду» та ін.

Технологічну оцінку технічних сортів і форм, а також вивчення їхнього хімічного складу проводили співробітники відділу виноробства – В.Г. Немов, М.Д. Бабаніна, М.М. Пушкар'єв, Г.П. Овчинников, В.В. Нілов, Г.П. Дяков, С.М. Бірюкова, Н.М. Руднєв, Д.О. Моїсеєнко та ін. Завдяки їхнім творчим зусиллям та професіоналізму були отримані відмінні виноматеріали, які дозволили створити нові марки вин і цим сприяли при затвердженні нових технічних сортів селекції інституту.

Створений новий гібридний фонд до кінця 70-х років налічував до 45 тисяч гібридних сіянців із підвищеною стійкістю проти несприятливих факторів середовища. З цього фонду згодом було виділено такі відомі сорти, як Аркадія, Кобзар, Таір, Загадка та ін.

Успіхи цього періоду підтвердили пріоритет селекціонерів у

справі покращення сортименту винограду. Використовуючи багатий та міцний фундамент, побудований сортознавцями, і власний перспективний генофонд, селекціонери довели можливість створення сортів, що відповідають заданим вимогам. Стандартний сортимент винограду став успішно та щорічно поповнюватися новими сортами.

Однак період підйому та високої ефективності селекційної роботи закінчився з початком перебудованих процесів у 1986 році. Вони супроводжувалися зниженням обсягів досліджень щодо селекції та інтродукції винограду. Перервалися міжнародні зв'язки, розпалася опорна мережа, скоротилися обсяги схрещувань, погіршився догляд за дослідними ділянками, що призвело до їхньої часткової загибелі.

Колектив відділу селекції та сортовивчення, очолюваний Л.Ф. Мелешко (1984-2002), зосередив зусилля на збереженні генофонду інституту, первинних маточників нових сортів та форм та продовженні селекції сортів із груповою стійкістю на основі синтетичної міжвидової гібридизації. Було вивчено та виділено велику групу інтродукованих високоякісних європейських та міжвидового походження сортів новітньої селекції. У сортимент України було запроваджено деякі з них: Мускат янтарний, Плевен, Грочанка, Мерло, Молдова та Біанка (Н.Г. Станіславська, Л.С. Мазуренко, М.Г. Банковська).

Загалом протягом двадцятого століття в шести колекціях інституту та його опорної мережі було вивчено до тисячі інтродукованих сортів. У держсортотипування було передано понад 170 сортів. За результатами вивчення було складено класифікатор сортів з урахуванням дескрипторів, а також складено дані паспортизації 180 сортів (Л.Ф. Мелешко, М.Г. Банковська, О.Г. Моргуненко, Н.М. Мукієнко).

Ампелографічна колекція інституту була включена до складу Міжнародного генетичного фонду за основними ознаками 515 сортів.

До основних підсумків багаторічних досліджень належить спільна робота сортознавців та селекціонерів інституту щодо виділення близько 130 джерел цінних ампелографічних ознак, які успішно використовуються у практичній роботі.

За час діяльності інституту та його опорної мережі загальний обсяг гібридного фонду становив майже мільйон сіянців. Після

вивчення, оцінки та аналізу з нього було виділено понад 60 нових сортів.

В даний час стандартний сортимент України включає 19 сортів селекції інституту: 12 – столових та 7 – технічних, з них 9 сортів з підвищеною морозо-патогеностійкістю та гарною якістю продукції.

Державне випробування на сортоділянках у різних регіонах України проходять 20 сортів. Усі вони належать до сортів нового типу. Вони мають групову стійкість, стабільно високу продуктивність і гарну якість продукції, а столові – ще й виняткову ошатність.

Сорти селекції інституту створювалися в різні періоди розвитку країни та виноградарства та відповідають різним суспільним та виробничим вимогам. Кожен із них зайняв свою нішу, доповнюючи сортимент або замінюючи той чи інший сорт.

Багато з них – Одеський чорний, Рубін таїровський, Іллічівський ранній, Мускат одеський, Аркадія, Оригінал та інші – здобули визнання не лише в Україні, а й за кордоном.

Результати роботи відділу селекції та сортовивчення відображені у понад 300 наукових працях, опублікованих у монографіях, збірниках, журналах, у т. ч. у виданнях інших держав.

12 працівників відділу захистили дисертаційні роботи. За успіхи у науково-виробничій діяльності провідні спеціалісти відділу були удостоєні високих урядових нагород, неодноразово нагороджувалися золотими та срібними медалями ВДНГ СРСР та УРСР.

РОЗДІЛ ІІІ

ФОТОГРАФІЇ З КОМАРОВОЮ ОЛЕНОЮ СТЕПАНІВНОЮ

Комарова О.С. в різні роки

Комарова О.С. з колегами інституту 1949 рік

1947 рік

Коллектив інституту, 1952 рік

Комарова О.С. з учасниками конференції на дослідній ділянці

*Корнійчук В.Д., Плакіда Є.К., Китаєв І.А., Китаєва О.В.,
Комарова О.С., Мішуренко О.Г. (зліва на право)*

Корнійчук В.Д., Комарова О.С., Мішуренко О.Г., Плакіда Є.К.

Комарова О.С., Негруль О.М., Китаєв І.М., Мішуренко О.Г.

*Комарова О.С., Єрьоменко Г.Г., Негруль О.М., Айвазян П.К.,
Мішуренко О.Г., Корнійчук В.Д.*

*Подражанський О.Л., Штеренберг П.М., Гуркуш П.П., Назорний М.І.,
Айвазян П.К., Корнійчук В.Д., Костюк П.Н., Негруль О.М., Мішуренко О.Г.,
Плакида О.К., Єрьоменко Г.Г., Романченко О.А., Комарова О.С.*

*У перерві засідання (зліва на право): Костюк П.Н. , Негруль О.М. ,
Подражанський О.Л. , Назорний М.І. , Скворцов Є.С. ,
Корнійчук В.Д. , Комарова О.С.*

*О.С. Комарова, Немировська Є.І., Подражанський О.Л.,
Штеренберг П.М., Китаєв І.М.*

Колектив інституту, 1963 рік

На сходах рідного інституту

РОЗДІЛ IV

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ КОМАРОВОЇ ОЛЕНИ СТЕПАНІВНИ*

1927

1. Комарова Е. С. *Справочник* для хат-лабораторий. Киев, 1927. 8 с.

1930

2. *Плодовый* питомник / коллектив авторов. М. : Сельхозгиз, 1930. 112 с.

1932

3. *Як збирати, пакувати та перевозити ягоди : методика. Київ : Держсільгоспвидав, 1932.

1933

4. Комарова Е. С. *Методика* комплексного обстеження плодово-ягодних насаджень. Киев, 1933. 4 с.

1936

5. Корнійчук В. Д., Воскобойніков І. М., Комарова О. С., Подражанський О. Л. *Тридцять* років. Ювілейний збірник, присвячений 30-річчю роботи інституту та 50-річчю науково-літературної і громадської діяльності В.Є. Таїрова. Київ : Державне видавництво колгоспної та радгоспної літератури УРСР, 1936. С. 3-25.

1937

6. *Методичний порадник по плодово-ягідних культурах для хат-лабораторий. Київ : Держсільгоспвидав, 1937.

1939

7. Комарова О. С. *Прищеплення* укорінених чубуків американської лози у шкільці. Київ : Вид. ДСГВ, 1939. 18 с.

***

8. Комарова О. С. *Щеплення* винограду на місці. *Сад та город*. 1939. № 1. С. 28-30.

1945

9. Комарова Е. С. *Краткая* характеристика стандартных сортов винограда в Украинской ССР (В помощь апробатору). Киев : Сельхозгиз, 1945. 15 с.

* У хронологічний покажчик включено опубліковані праці Комарової Олени Степанівни за 1927-1995 рр. У межах кожного року матеріали розміщено в хронологічному порядку в такій послідовності : книги; брошури; статті у збірниках та періодичних виданнях. Праці, не перевірені *devisu*, позначено *.

1946

10. *Комарова Е. С. *Стандартные* сорта винограда Украинской ССР. Київ : Держсільгоспвидав, 1945.
11. Комарова Е. С. *Королева* виноградников. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1946. № 10. С. 19-20.
12. Комарова О. С. *Поліпшити* сортимент винограду. *Сад та город*. 1946. № 9. С. 17-21.

1947

13. Науменко Н. П., Мишуренко А. Г., Подражанский А. Л., Комарова Е. С. *Виноградарство*. Київ-Харків, 1947. 235 с.

***

14. Комарова Е. С., Подражанский А. А. *Влияние* засухи 1946 года на виноградную лозу сортов винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1947. № 5. С. 17-19.
15. Комарова О. С. *Визначення* сортів винограду за провідними ознаками. *Сад та город*. 1947. № 7. С. 17-18.
16. Комарова Е. С. *Филлоксероустойчивость* европейских сортов винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1947. № 12. С. 25-27.

1948

17. Комарова Е. С. *Стандартные* сорта винограда Украинской ССР: в помощь апробатору. Одесса : Изд.института, 1948. 84 с.

***

18. Комарова Е. С. *Виноградо-винодельческое* производство в Закарпатской области. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1948. № 6. С. 30-32.
19. Комарова Е. С. *Новые* сорта винограда на Украине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1948. № 4. С. 24-25.
20. Комарова Е. С. *Содержание* научно-исследовательских работ института в области селекции винограда за 40 лет. *Труды института о результатах научно-исследовательской работы института за 40 лет*. Одесса, 1948. С. 134-144.

1949

21. Комарова Е. С. Улучшение сортового состава виноградных насаждений путем прививки взрослых кустов. Одесса, 1949. 6 с.

***

22. Комарова Е. С., Ободовский М. М., Подражанский А. Л. *Перспективы* развития винодельческого производства в Закарпатье.

Виноделие и виноградарство СССР. 1949. № 1. С. 16-18.

23. Комарова О. С. **Про** нові сорти винограду на Україні. *Сад та город*. 1949. № 8. С. 19-20.

1950

24. Комарова Е. С., Ободовский М. М. **Вина** из перспективных для УССР сортов винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1950. № 1. С. 26-28.

25. Комарова Е. С., Ободовский М. М. **Сорт** Серексия заслуживает широкого распространения. *Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии*. 1950. № 6. С. 14-16.

26. Коваль И. М., Комарова Е. С. **Участки** высокого урожая на Украине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1950. № 12. С. 30-35.

1951

27. Комарова Е. С. **Ценный** ранний сорт. *Виноделие и виноградарство Молдавии*. 1951. № 3. С. 15.

28. Комарова Е. С. **Грузинские** сорта винограда на Украине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1951. № 12. С. 23-25.

1952

29. Комарова Е. С. **Улучшение** сортового состава виноградных насаждений путем прививки взрослых кустов. Одесса, 1953. 6 с.

30. **Краткая** ампелография северных районов виноградарства / Лазаревский М. А. и др. М.: Госиздатсельхозлит, 1952. 255 с.

Авторами также являются: Кузьмин А. Я., Рамминг А. А., Комарова Е. С., Захарова Е. И., Евдокимов В. Я., Дашкевич А.В.

***

31. Комарова Е. С. **Анжесвин** Оберлен. *Краткая ампелография северных районов виноградарства / М. А. Лазаревский и др. М. : Госиздатсельхозлит, 1952. С. 32-36.*

32. Комарова Е. С. **Жемчуг** Саба. *Краткая ампелография северных районов виноградарства. М. :Сельхозгтз, 1952. С. 66-74.*

33. Комарова Е. С. **Иршаи** Оливер. *Краткая ампелография северных районов виноградарства / М. А. Лазаревский и др. М. : Госиздатсельхозлит, 1952. С. 79-83.*

34. Комарова Е. С. **Королева** виноградников. *Краткая ампелография северных районов виноградарства / М. А. Лазаревский и др. М. : Госиздатсельхозлит, 1952. С. 100-105.*

35. Комарова Е. С. *Мускат* черный ранний. *Краткая ампелография северных районов виноградарства* / М. А. Лазаревский и др. М. : Госиздатсельхозлит, 1952. С. 150-153.
36. Комарова Е. С. *О сортоиспытании* винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1952. № 2. С. 35-39.
37. Комарова Е. С. *Селекция* винограда на Украине. *Сад и огород*. 1952. № 7. С. 51-54.
38. Комарова Е. С. *Сорт* ранний ВИРа на Украине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1952. № 5. С. 34-35.
39. Комарова О. С. *Характеристика* основных сортов винограду. *Виноградарство*. К. : Держсільгоспвидав, 1952. С. 27-44.
40. Комарова Е. С., Дашкевич А. В. *Новые* столовые сорта винограда. *Виноделие и виноградарство Молдавии*. 1952. № 1. С. 17-20.
41. Комарова Е. С., Дашкевич А. В., Скворцов Е. С. *Саперави* и Ркацителі на Украине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1952. № 2. С. 20-24.
42. Комарова Е. С., Скворцов Е. С. *Золотистый* ранний – ценный сорт для десертного виноделия. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1952. № 8. С. 33-35.

1953

43. Комарова Е. С. *Украинский* сортимент винограда. Одесса : Изд. Института, 1953. 243 с.
44. Комарова О. С. *Сорти* винограду. Київ : Держсільгоспвидав, 1953. 210 с.

***

45. Комарова Е. С. *О биологических* основах сортовой агротехники. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1953. № 5. С. 32-36.

1954

46. Комарова О. С. *Характеристика* основных сортов винограду. *Виноградарство*. К. : Держсільгоспвидав, 1954. С. 52-70.

1955

47. Комарова Е. С. *Жемчуг* Саба. Ампелография СССР. М. : Пищепромиздат, 1955. Т. IV. С. 7-20.
48. Комарова Е. С. *Итальянские* подвои. *Бюллетень научно-технической информации*. Одесса, 1955. № 1. С. 20-23.
49. Комарова Е. С. *Королева* виноградников. *Ампелография СССР*.

М. : Пищепромиздат, 1955. Т. IV. С. 315-321.

50. Комарова Е. С. **Культура** столового винограда в УССР. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1952. № 7. С. 14-17.

51. Комарова Е. С. **Матяш** Янош. *Ампелография СССР*. М. : Пищепромиздат, 1955. Т. IV. С. 68-74.

52. Комарова Е. С. **Новые** в УССР перспективные технические сорта винограда. *Бюллетень научно-технической информации*. Одесса : Изд. Института, 1955. № 1. С. 12-14.

53. Комарова Е. С., Айвазян П. К. **Селекция** винограда в УкрНИИВиВ им. В.Е. Таирова». *Селекция винограда в СССР: сборник к 100-летию со дня рождения И.В. Мичурина*. Москва : Пищепромиздат, 1955. С. 126-147.

54. Комарова Е. С. **Сорт** Агадаи на Украине. *Бюллетень научно-технической информации*. Одесса, 1955. № 2. С. 15-17.

1956

55. Комарова Е. С. **Новые** венгерские сорта винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1956. № 7. С. 39-42.

56. Комарова Е. С. **Шасла** белая. *Ампелография СССР*. М. : Пищепромиздат, 1956. Т. VI. С. 368-385.

1957

57. Комарова О. С., Панасевич К. О. **Посібник** по апробації та масовій селекції винограду в УРСР (розділи органографії виноградної лози, методика ампелографічного описання; описання сортів. Київ, 1957. 133 с.

***

58. Комарова О. С. та ін. **Виноградарство**. *Заходи по збільшенню виробництва с.-г. продукції на 100 га землі в північному і центральному степу УССР*. Київ, 1957. С. 145-158.

59. Комарова О. С. та ін. **Виноградарство**. *Заходи по збільшенню виробництва с.-г. продукції на 100 га землі в північному і центральному степу УССР*. Київ, 1957. С. 276-282.

60. Комарова Е. С. **Перспективные** для Украины грузинские сорта винограда. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1957. № 4. С. 28-34.

61. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Николенко В. Г. **Особенности** агротехники сорта Ркацители. *Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии*. 1957. № 4. С. 35-38.

1958

62. Комарова Е.С. *Результаты* изучения местных грузинских сортов винограда на юге УССР: автореф. дис. канд. с.-х. наук. Одесса, 1958. 16 с.
63. Комарова Е.С. *Результаты* изучения местных грузинских сортов винограда на юге УССР: дис. канд. с.-х. наук. Одесса, 1958. 234 с.
64. Комарова О. С. *Кращі* сорти винограду для України. Київ, 1958. 70 с. / Бібліотечка по виноградарству.

***

65. Комарова О. С. *Методика* ампелографічного опису сортів винограду. *Посібник по апробації та масовій селекції винограду в УССР*. К., 1958. С. 24-32.
66. Комарова О. С. *Органографія* виноградної лози. *Посібник по апробації та масовій селекції винограду в УССР*. К., 1958. С. 20-23.
67. Коваль Н. М., Комарова О. С. *Особливості* агротехніки винограду сорту Ркацителі. *Бюлетень с.-г. інформації*. Одеса, 1958. № 3. С. 20-21.
68. Комарова О. С., Айвазян П. К. *Сортимент* винограду Української РСР. *Виноградарство / за ред. С. О. Мельника*. Київ : Держсільгоспвидав, 1958. С. 53-86.
69. Комарова О. С. *Районування* сортів винограду. *Садівництво і виноградарство*. К. : Держсільгоспвидав, 1958. С. 223-224.
70. Комарова Е.С. *Среднеазиатские* сорта винограда на Украине. *Сад и огород*. 1958. № 8. С. 64-66.
71. Komarova E. S. *Solorila* de vita de vie gruzina de perspectiva, pentru Ukraina. *Румыно-советские записки*. 1958. № 1. Р. 75-82.

1959

72. *Садівництво і виноградарство / колектив авторів*. Київ : Держсільгоспвидав, 1959. 466 с.

***

73. Комарова Е. С. *Результаты* изучения грузинских сортов винограда в Украинской ССР. *Научные труды*. Киев, 1959. Т. I. С. 142-184.
74. Комарова Е. С. *Краткая* характеристика районов виноградарства СССР. *Украинская УССР. Книга виноградаря*. М. :

Сельхозгиз, 1959. С. 455-460.

1960

75. Комарова Е. С. *Изучение* сортов винограда по характерным ведущим признакам : инструкция для апробаторов. Киев : Изд. УАСХН, 1960. 23 с.

***

76. Комарова Е. С. *Результаты* изучения столовых сортов винограда. *Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии*. 1960. № 4. С. 32-34.

1961

77. Комарова О. С. *Сорти* винограда України. Київ : Урожай, 1961. 113 с.

***

78. *Комарова О. С. *Найкращі* столові сорти винограда для Української РСР. *Календар колгоспника на 1961 р.* К. : Урожай, 1961.

79. Комарова О. С., Айвазян П. К. *Сортимент* винограда Української РСР. *Виноградарство*. 2-е видання. К. : Держсільгоспвидав, 1961. С. 35-69.

1962

80. Комарова Е. С., Панасевич Е. А., Кондрацкий А. А. *Результаты* сортоизучения винограда на Украине. Киев : Сельхозгиз, 1962. 228 с.

***

81. Комарова Е. С. *Интродуцированные* сорта винограда на Украине и их значение в улучшении местного сортимента. *Сорт в виноградарстве*. Москва : Сельхозгиз, 1962. С. 237-246.

82. Комарова Е. С. *Результаты* сортоизучения винограда в Украинской ССР. *Вопросы виноградарства и виноделия*. Москва : Сельхозгиз, 1962. С. 71-73.

1963

83. Комарова Е. С., Дашкевич А. В., Панасевич Е. А., Зеленин И. Л. *Ампелография* СССР. Малораспространенные сорта винограда. Москва : Пищепромиздат, 1963. Т. 1. 583 с.

84. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. *Настольная* книга виноградаря. Киев : Госсельхозиздат, 1963. 293 с.

1964

85. Комарова Е. С. *Об аффинитете* у винограда. *Виноделие и*

виноградарство ССРСР. 1964. № 8. С. 26-28.

1965

86. Комарова Е. С., Мишуренко А. Г. **Копчак**. *Ампелография ССРСР, малораспространенные сорта*. Т. 2. М., 1965. С. 179-181.

87. Комарова Е. С., Панасевич Е. А. **Красавица** Цегледа. *Ампелография ССРСР, малораспространенные сорта*. Т. 2. М., 1965. С. 198-200.

88. Комарова Е. С., Мишуренко А. Г. **Мюллер** Тургау. *Ампелография ССРСР, малораспространенные сорта*. Т. 2. М., 1965. С. 445-448.

89. *Мухина Е. Г., Комарова Е. С., Дмитриева Л. Н. **О методе** прогнозирования сахаристости винограда. *Виноградарство. Усовершенствование агротехники и технологии переработки винограда* : темат. респ. науч. сб. Киев : Урожай, 1965. Вып. 2.

1967

90. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. **Настольная** книга виноградаря. Изд. 3-е испр. и доп. Киев : Урожай, 1967. 307 с.

***

91. Дашкевич В. А., Комарова Е. С., Панасевич Е. А. **Сортимент** винограда Украинской ССР. *Вопросы виноградарства и виноделия*. Киев, 1967. С. 82-106.

1969

92. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. **Настольная** книга виноградаря. Изд. 4-е испр. и доп. Киев, 1969. 299 с.

1970

93. Комарова О. С., Дмитриева Л. І. **Застосування** розрахункового методу для визначення середніх дат настання основних фаз вегетації у винограду. *Виноградарство і виноробство* : респ. міжвід. темат. наук. зб. Вип. 9. К. : Урожай, 1970. С. 40-49.

94. Овчинников Г. П., Комарова О. С., Москаленко Р. І. **Перспектива** виробництва марочного білого столового вина Ркацителі Одеське. *Харчова промисловість*. 1970. № 3. С. 36-37.

95. Овчинников Г. П., Комарова Е. С., Москаленко Р. И. **Марсельский** черный ранний – ценный сорт для производства марочных десертных вин. *Виноградарство и виноделие ССРСР*. 1970. С. 42-44.

96. Комарова О. С., Ніколенко В. Г. *Характеристика* основных районированных сортов винограда. *Виноградарство*. Вид. 3-е. Київ, 1970. С. 32-57.

1972

97. Дашкевич А. В., Панасевич Е. А., Комарова Е. С. *Перспективные* интродуцированные сорта винограда для юга Украинской ССР. *Вопросы виноградарства и виноделия*. Симферополь, 1972. С. 51-53.

1974

98. Комарова Е. С. *Сорти* винограда. Киев : Держсільгоспвидав, 1974. 3-е перероб. і доп. вид. 64 с. / Бібліотечка виноградаря.

1976

99. Никифорова Л. Т., Комарова Е. С., Синицина Н. А. *Зависимость* показателей плодоносности виноград от температурных условий. *Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии*. 1976. №10. С. 19-21.

1985

100. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. *Настольная* книга виноградаря. 6-е изд., доп. и перераб. Киев : Урожай, 1985. 175 с.

1986

101. *Сорта* винограда / Е. Н. Докучаева и др., под ред. Е. Н. Докучаевой. Киев : Урожай, 1986. 269 с.

Авторами также являются: Е. С. Комарова, Н. Н. Пилипенко, Е. А. Панасевич, Л. Ф. Мелешко, В. И. Степанченко, А. Ф. Климович, В. А. Левченко, М. И. Тулаева, А. К. Самборская, П. П. Самборский, Е. П. Чебаненко, Д. Н. Подгорная, И. Г. Рыжак, Г. И. Подлипенская.

1989

102. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. *Настольная* книга виноградаря. 7-е изд., доп. и перераб. Киев : Урожай, 1989. 208 с.

1995

103. Коваль Н. М., Комарова Е. С., Мартьянова О. А. *Настольная* книга виноградаря. 8-е изд., доп. и перераб. Киев : Урожай, 1995. 238 с.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I

Основні дати життя і діяльності Комарової Олени Степанівни.....	4
---	---

РОЗДІЛ II

<i>В.В. Власов, В.О. Шерер</i> Комарова Олена Степанівна	7
---	---

Відділ селекції та сортовивчення	9
--	---

РОЗДІЛ III

Фотографії з Комаровою Оленою Степанівною.....	18
--	----

РОЗДІЛ IV

Хронологічний покажчик публікацій Комарової Олени Степанівни	26
---	----

Науково-популярне видання

КОМАРОВА ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

Біобібліографічний покажчик наукових праць
за 1927-1995 роки

Одеса, ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова»

Відповідальний редактор Н. А. Мулюкіна
Технічні редактори : Г. О. Возняк, В. М. Суховілова
Коректор О. С. Запорожан
Графічний дизайн обкладинки В. М. Суховілова

Здано до друку 02.09.2024 р.
Підписано до друку 24.09.2024 р.
Формат 32 x 45/4. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий.
Наклад 100 прим. Замовлення № 154

Видавництво ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова»
65496, м. Одеса, смт Таїрове,
вул. 40-річчя Перемоги, 27
тел./факс + 38(048) 740-36-76
E-meil: iviv_nnc@ukr.net
www.tairov.org.ua

Свідоцтво ДК № 2903 від 17.07.2007 р.